

Vesna Vlašić

UDK: 821.163.42-7.09(497.5-3Slavonija)
Pregledni članak
Rukopis prihvaćen za tisak: 8.11.2011.

SLAVONSKI TIP HUMORA U TEKSTOVIMA JANKA JURKOVIĆA, VILIMA KORAJCA I JOSIPA EUGENA TOMIĆA

Sažetak

Slavonija – kraj dobroćudnih ljudi u čijem mentalitetu leži sklonost prema smijehu, šali, ponekad lascivnoj, ponekad rugalačkoj. Iskonski slavonski humor negdje duboko u sebi nosili su Janko Jurković, Josip Eugen Tomić i Vilim Korajac i utkali ih u tekstove te tako potvrdili neprestano prožimanje usmene i pisane književnosti. U izlaganju će se analizirati izabrani korpus Janka Jurkovića, Josipa Eugena Tomića i Vilima Korajca s osvrtom na tipične likove, teme i motive te sličnosti i razlike u odnosu na korpus usmene narodne književnosti.

Šala je sastavni dio života i nedjeljiv dio duha slavonskoga čovjeka, a slavonski humor širok je i dobroćudan. Ovim izlaganjem željelo se još jednom potvrditi činjenicu stapanja usmene i pisane književnosti na tlu Slavonije.

Ključne riječi: šala; slavonski humor; J. Jurković; J. E. Tomić; V. Korajac; usmena narodna književnost; pisana književnost.

Humor i šala, duhovita, odmjerena, dobroćudna, ponekad rugalački peckava, utkani su u usmenu i pisanu književnost Slavonije. Bogat narodni kolorit, zvuke požeškog zavičaja s ljudima, običajima, pjesmom, nosili su negdje duboko u sebi slavonski smijajući i iznjedrili ih u tekstove potvrđujući tako svojim primjerom neprestano prožimanje pisane i usmene književnosti na tlu Slavonije.

Raspon duhovitosti kod naših Slavonaca prvi je uočio upravo Janko Jurković u tekstu *O narodnom komusu* gdje govori za narodnu šalu „da se ravna jedrinom, snagom, ravnom živosti i pravilnosti estetičnog osjećanja, razvila iz duha njegova onom bujnosti i obiljem, kakvo se tragom književnih spomenika jedva nalazilo u najizobraženijih, najljudnijih, najtankoćutnijih naroda staroga i novoga svijeta.”¹

U tekstovima Janka Jurkovića elementi usmene narodne književnosti neprestano su se dodirivali, susretali i stapali s pisanom književnošću. Pojava književnika Janka Jurkovića osobito je važna jer on uvodi u književnost nove motive i dodiruje

¹ J. Jurković: *O narodnom komusu*, *Rad JAZU*, knjiga 9, Zagreb, 1869., str. 154.

ih narodnim duhom koji se posebno ogleda u humorističkim elementima. Izvor humora, po Jurkoviću, nalazi se upravo u narodnom književnom blagu.

Jurković je svoj talent okušao i u dramskim tekstovima, gdje, za razliku od pripovijedaka, nije bio osobito uspješan. Njegov dramski opus čine komedije *Što žena može*, *Kumovske neprilike*, *Imenjaci*, *Čarobna bilježnica*, *Zatočenici*, *Pradjedova slika*, tragedija *Smiljana* i drama *Posljednja noć*.

Za navedene tekstove (osim tragedije *Smiljana* i povijesne drame *Posljednja noć*) inspiraciju je crpio, između ostalog, i iz domaćeg narodnog života. Način obrade i tehnika vrlo su jednostavni. Prevladavaju komične situacije koje su često građene na apsurdnoj zamjeni pojedinih likova i sveopćem metežu događaja. Psihologiji likova te socijalnoj karakterizaciji nema u njegovim dramskim tekstovima ni traga.

No ono što svakako treba spomenuti kao posebnost njegovih komedija jest humor koji se kreće u okviru bezazlene, makar često i surove šale pučkog kolorita. U raspravi *O narodnom komusu* Jurković ističe da se izvori šale nalaze u usmenoj književnosti te iz nje treba učiti kako se stvaraju komični efekti:

„Koliko sam ja što neposrednim motrenjem što po kazivanju i pismenih i izvornih učio značaj našeg naroda sudim, da se neću prevariti, ako rekнем, da je on narod obće ozbiljan te tako i svatja sve pretežnije zadaće života. Ali uz to, i rekao bih upravo za to pokazuje on puno razuma i volje za šalu, i to kakvu? Odakle je našoj šali narodnoj prava ciena, to je hitro shvatanje i duboko ponicanje najtanjih šaljivih odnošajah: jest dar, reko bih, šaljive invencije; jest dar prikladan izraza; jest sila i život u izrazu bilo slikovnom ili neslikovnom; jest dostojanstvo tona; jest podpuna estetičnost njezina. Ne znam, ne zanosi li me velika ljubav prema mom narodu, ali ja sam dosjetljive izreke, što su nam kojekuda sačuvane od starih mudraca, rado sravnjivao, i pojedince i u obće, s konkretnimi formami duhom naše šale narodnje, te sam našao, da ova svih krieposti zdrave i kršne šaljivosti; jedrinom, kratčinom i tančinom izraza i vritčinom pointe gdje one ne nadmašuje, tamo im jamačno ne ustupa nimalo.“²

Aktovku *Što žena može* Jurković naziva izvornom glumom, čime želi pokazati da slijedi naputke iz svoje rasprave. Motiv je preuzet iz narodne pripovijetke *Izorani šaran*, tiskane u knjizi Mijata Stojanovića *Pučke pripovijetke i pjesme* (Zagreb, 1867.). Mijat Stojanović zapisao je pripovijetku o lukavoj ženi i glupom mužu. Motiv je vrlo star, a nalazimo ga i u pisanoj književnosti.³

Pišući spomenuti tekst, Jurković se zaista držao izvora što se motiva tiče, ali već kod sadržaja uvodi neke nove detalje. Mijenja ambijent, ali i logiku razvoja radnje. Radnja se iz seljačke kuće seli u obrtničku. Teško je povjerovati da je obrtnik toliko

² Ibid. pod 1, str. 156.

³ Ovaj motiv nalazimo kod Boccaccia. Postoji podatak da je 1866. godine J. J. Zmaj napisao šaljivu igru *Šaran* s istim motivom. Zabilježeno je da je motiv preuzet iz *Knjige Sindipe* perzijskog filozofa.

naivan i da vjeruje u čuda (da riba živi u oranici), no unatoč svoj neuvjerljivosti i neuspjeloj obradi, ipak ne smijemo zaobići životan humor koji probija iz duhovitog pariranja postolara Deretovića šegrtu Mišku.

Jurkovićeva „izvorna gluma“ prožima se s narodnom pripovijetkom i kod ženskih likova. Kada seljak u narodnoj pripovijetki, koja je poslužila Jurkoviću kao inspiracija i podloga, traži da iznese ribu za jelo, ona će izgovoriti gotovo isti tekst koji nalazimo i kod Jurkovića:

„U ime Oca i Sina..., što ti to govoriš? Da si ribu dao, to bi još nekako moglo biti, ali da si je u vrtu iskopao... pomozi, Bože? Tko je to još ikada čuo? Što je tebi...? Što ti bulazniš?“⁴

Postoji još jedan segment u radnji „izvorne glume“, gdje nalazimo ponovno potpuno podudaranje sa šaljivom narodnom pripovijetkom. To je dio teksta u kojem se spominje savjet da žene traže pomoć u samostanu:

*Poslije dan dva, kad liječnik nije mogao pomoći, nagovore babe susjetke ukućane, neka voze bolesnika u samostan, da se fratri mole nad njim, možebit je vrag ušao u njega.*⁵

Aktovka Što žena može:

MARGITA: *Jao drage susjede! Žene me opet nagovaraju, da šaljem po fratra, neka ga kadi i moleći knjigu po glavi lupa.*⁶

Ovakvom istovjetnošću Jurković želi prenijeti i zadržati šaljiv duh narodne pripovijetke. On prenosi podrugljivost narodnog pripovjedača te se obojica zajedno smiju tadašnjim fratrima i njihovu parazitskom načinu života na račun praznovjernih seljaka i obrtnika.

Dok narodni pripovjedač govori o tome da je možda u seljaka ušao vrag, Jurković postavlja sasvim drugu tezu: umjesto vraga tu je dijagnoza *halucinationes*.

Transformacija dobrog teoretičara u ovom tekstu nije uspjela, Jurković je spustio svoju komediju na nivo protiv kojega su njegove rasprave bile usmjerene.

Ova komedija nije ogledalo narodnog duha i jezika niti je njome uspio potaći suvremenike na pisanje djela s temama iz narodnog života ne bi li tako iz hrvatskoga kazališnog repertoara istisnuo vodviljsko-lakrdijaške njemačke komedije.

Za veselu igru u tri čina *Kumovanje* Jurković je uzeo motiv iz narodne pripovijetke *Nesretno kumovanje* iz zbirke *Bosanske narodne pripovijetke*, tiskane u Sisku 1870. godine.

Jurković je napisao dvije varijante istoga teksta, prvu – *Kumovske neprilike* – i drugu – *Kumovanje*. On iz narodne pripovijetke preuzima samo osnovni sadržaj, dok sve ostale pojedinosti razrađuje i dotjeruje samostalno.

⁴ J. Jurković, *Izabrane komedije*, Zagreb, 1926., str. 50.

⁵ Mijat Stojanović, *Pučke pripovijetke i pjesme*, Zagreb, 1867.

⁶ Ibid. pod 4., str. 52.

Radnja iz seljačke kuće prenesena je u gazdinsku, umjesto sina mladoženje, u komediji se radi o kćeri koja se udaje. U narodnoj pripovijetki kum je Ciganin, a u komediji brijač Perica Belajac.

Razvoj radnje potpuno je drugačiji nego u narodnoj pripovijetki. Dodiruju se u trenutku kad Pavle Čulić isto kao i seljak u narodnoj pripovijetki razmišlja kako da se riješi kuma.

Jurković pokušava izgraditi lik Petrice Belajca kao tipičan lik koji karakterizira snalažljivost, želja za uživanjem u životu te kroz niz smiješnih zgoda prilagođavanje novonastalim okolnostima.

Bježeći od dugova, lihvara i žene, zapleten u hrpu laži kojima opravdava svoja noćna izbivanja, Petrica odlučuje nestati. Susret s Pavom Čulićem omogućuje mu izlaz iz situacije u kojoj se našao.

Osim što je nastojao izgraditi lik tipičan za komediju, Jurković uvodi u radnju elemente komedije intrige. Pavao Čulić nalazi se u naizgled bezizlaznoj situaciji. Vjenčanje njegove jedinice dolazi u pitanje jer mu je već drugi put otkazano kumstvo. S druge strane, tu je i njegova stroga žena koja zahtijeva da istoga dana stvori kuma. Pod velikim pritiskom Čulić odlučuje da će prvu osobu koju sretne na ulici uzeti za kuma. Tako nailazi na lukavog Petricu koji je već promotrio eksterijer Čulićeve kuće i zaključio kako bi se bilo dobro tamo uvaliti. Pristaje na kumstvo i predstavlja se lažnim imenom Vicko Gulibradić. Prezimenom Gulibradić, koje slikovito opisuje Petričino pravo zanimanje, autor želi pojačati humoristički dojam.⁷

Čulić sklapa sporazum s Petricom govoreći mu da nakon svatova u znak zahvalnosti može nekoliko dana biti gost u njegovoj kući. Obitelji ga predstavlja kao doktora, a u kuću ga kradom kroz prozor uvodi kako bi ga obukao u gospodsko odijelo.

Nakon svatova Petričin se boravak u kući Čulićevih produžio i on se nije dao otjerati. Tada slijedi niz komičnih situacija, spletki i podmetanja koje Čulić provodi ne bi li otjerao lukavog Petricu.

Prvi pokušaj zastrašivanja Petrice uvođenjem u radnju sluga prerušenog u stražmeštra propao je zahvaljujući Petričinoj domišljatosti. On je smišljeno nudio rakiju sluzi koji se predstavljao kao stražmeštar te ga napio.

PETRICA: *Pijte samo prijatelju, pijte.*

STANIŠA: *He, he. Pravo imate. Ovakova se ne pije svaki dan.*

PETRICA, dok Staniša pije, za se:

Još jedan put neka potegne, pak je moj.

STANIŠA: *Aha! Krasna rakija!*

.....

PETRICA: *Samo pijte. (za se) Sad će ga dotući.*

⁷ Na početku pripovijetke, također s istom namjerom, Petrica stražara naziva Zvekan Trumbalović.

STANIŠA: *Tako! (nišuć se i izmaknuv staklenkom prema vratima) A sada da mi ju je slupat u glavu onom magarcu... Ništa se nebojte... Kakova rekrutacija?... Budalaštine!... Gospodine Vicko! (raširiv ruke) Hodite, da Vas poljubim!*⁸

Kraj komedije iznenađujući je, jer umjesto eksplozije i očekivanog finala dolazi do obrata.

Jurković uvodi još jedan element tipičan za komediju, a to je zabuna. U majurici koja glumi duha po nalogu Čulića (ne bi li ga zastrašila) Petrica prepoznaje kuharicu Kristinu. Ona mu je već prije zapela za oko i on joj se udvara.

Međutim prestravi se kada zapravo shvati da to nije kuharica Kristina već njegova žena Polona, čije samo ime znači jakost i čvrstinu.

PETRICA: *Prije nego što nadamnom izrekneš presudu života ili smrti, ja te napustim. Reci, Kristino, hoćeš li biti moja?*

POLONA: *Vi niste loš momak, a udaja je sudba djevojačka. Neka bude. Hoću.*

ČULIĆ, kroz prozor za se

Na zdravlje!

PETRICA: *Hoću? O sladke rieči! (Uzamši Polonu za ruku) Tu ruku ovamo, da ju k srđcu pritisnem. Otkrij to lice, da ti ga izljubim.*

POLONA dva koračaja natrag odstupi i lice otkrije.

Evo!

PETRICA upropastiv se, nadtraške uzmićuć

Pomozi bože! To je... to je... duh moje žene!

(Sruši se licem na divan)

POLONA (odbaciv sa sebe duhovsko odielo i iduć prema Petrici)

*Varaš se! (Uhvativ ga za ruku) To je ona – glavom tvoja žena.*⁹

Petrica se pokaje za sve što je učinio i još je nagrađen jer Čulić izmiruje njegove dugove.

Jurkovićevo preoblikovanje narodnog predloška prepuno je naivnosti. Komične su situacije nedorečene i nerazvijene, a radnja i intrige nisu dovoljno motivirane. Likovi u komediji trebali bi biti tipični, no lik Petrice Belajca nije dokraja razvijen.

Kumovanje je tipična pučka igra s isto tako tipičnim likom brijača kojemu pisac vraća masku „ugursuza“ što ga tek žena ukroćuje.

Vesela igra u dva čina *Pradjedova slika* smještena je u idilično okruženje plemićkog, šljivarskog života. Humorističan efekt autor pokušava postići stavljajući u centar zbivanja, ali i prostora, sliku Slavetićeve pradjeda na kojoj se ističe njegov velik ljubičast nos. Slika je okosnica smiješnih zgoda koje započinju raspravom između Slavetića i njegova prijatelja gradskog starješine Batinića o velikim nosovima. Nadalje, komični se efekti grade na nesporazumima (Mužinićev sluga Jakov pradjedo-

⁸ Janko Jurković, *Dramatička djela*, Zabavna knjižnica Matice Hrvatske, Zagreb, 1879., str. 118.

⁹ Ibid. pod 8, str. 125.

vom slikom podupro je prozor da ga vjetar ne razbije. Vidjevši sliku na podu, Slavetić je to protumačio krajnjim nemarom Milice i Mužinića i izveo pogrešne zaključke).

Efekt smiješnog pokušava se postići izazivanjem namjerne zablude: Slavetića drže u uvjerenju da je Milica rodila kćer sve do njegova dolaska, kada saznaje da se radi o dječaku kojem je on namijenio imanje, ali mora uzeti njegovo rodno ime.

Može se zaključiti da Janko Jurković pokušava u svojim komedijama provesti ideje i teorije koje iznosi u raspravi *O narodnom komusu* time što preuzima teme i motive iz narodnih pripovijedaka. Na tome je zapravo sve i ostalo. Jurković nije uspio prpošan narodni humor utkati u tkivo svojih komedija niti je uspio postići umjetnički rezultat. U Jurkovićevim komedijama nema živahnih dijaloga niti slojevitih likova, postoje tek nagovještaji zanimljivih situacija i obrata, za razliku od pripovijedaka gdje je mnogo uspješniji. No ono što valja istaći jest blag Jurkovićev humor i, kako kaže Dubravko Jelčić: „Danas u vrijeme posvemašnjeg eksperimentiranja u teatru, kad su naivno-groteskne stilizacije na sceni ne samo moguće nego i moderne, ovi bi Jurkovićevi komediografski tekstovi mogli možda biti zahvalan materijal za scensku igru.“¹⁰

Veliki slavonski smijah bio je Vilim Korajac. Njegova pojava u hrvatskoj književnosti došla je kao osvježanje jer je tadašnja čitalačka publika bila umorna od slatunjavih ljubavnih priča te priča s turskom i hajdučkom tematikom. Iz njegova pera izašla je proslavljena pripovijetka *Auvergnanski senatori* koja je zasigurno i njegovo najzrelije djelo. Taj majstor humorističke i satiričke proze koji se koristio simpatičnim pseudonimom „Iljuška“ također je korijene smijeha potražio u narodnom humoru, i to prije svega u narodnim šalama, posebno onima čiji je sastavni dio britka ironija.

U pripovijetci *Šijaci* Korajac odustaje od čvrste kompozicije te se koristi nizom epizoda, anegdota, smiješnih sličica iz svakodnevnog života povezanih osnovnom šijačkom potkom. Smijeh koji izvire iz *Šijaka* nadovezuje se na tradiciju folklornog smijeha. Na početku gotovo svake sličice Korajac poseže u blago narodne mudrosti te i na taj način objašnjava dvosmislen odnos prema događajima kojima je uvijek u pozadini smijeh, bilo da je dobroćudan, bilo da je rugalački:

Nekomu i pluto tone, a nekomu i olovo pluta

(Narodna poslovice)

*Šijaku i pluto i olovo tone*¹¹

(Ja)

Podsmješljiv ton Korajac zadržava nižući šijačke osobine (promjenjivu ćud, pokornost, gostoljubivost, marljivost). Oštar humor najbolje se osjeća u opisu šijačkog trgovačkog talenta.

¹⁰ Dubravko Jelčić, *Vallis aurea*, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1977., str. 94.

¹¹ Vilim Korajac, *Šijaci*, Novo pokoljenje, Zagreb, 1951., str. 46.

Šijaci vrve tipičnim likovima koje Korajčevo satiričko pero ne šteti te nam daje svojevrsnu paradu ljudskih naravi, mana i slabosti (škrtoš, ziheraštvo, glupost, lijevnost itd.) te običaja. Tu je seoski knez, kojega cijene zbog njegovih purana i gusaka, ali Korajac kroz njegov lik ističe čuvenu seljačku mudrost i prefriganost. Zanimljiv je lik i Bara, tipična okrugla Slavonka zmijskog jezika, Mišin kum Marko Kulinić, koji voli zaviriti u čašicu, te šepavi Grga, u čijem opisu naziremo prigušen i rugalački humor.

Korajac poseže u riznicu usmene narodne književnosti i kada želi što plastičnije prikazati odnose među likovima, npr. veliko prijateljstvo djeda Miše i njegova susjeda Joze Bogovića: oni se dva paze kao nokat i meso.

Korajac posprdno govori o Šijaku trgovcu:

„Jest, vjerujte mi, Šijak vam je veliki trgovac – samo me ovdje, oprostite dragi čitatelju! napala kijavica! Bog zna, što je to, ali kolikogod se puta gdje povede riječ o šijačkom trgovačkom talentu, pa ja to moram na svoje uši slušati, uvijek me spopadne nekakva zijavica ili kijavica ili štucavica! Je li to kakva simpatična u naravi tajna ili možda mimični izraz moje čudne hiperkritične naravi – ja ne znam, ali će zato saznati čitatelj.“¹²

U središtu je Korajčeva rugalačkog humora šijačka tvrdoglavost i glupost prikazana kroz njihovo umijeće trgovanja:

„Dragi kneže, ja već vidim, da neću moći dobiti posebna kola za sebe u Osijek. Nego kad već ti svakako moraš s jabukama u Osijek, ti bi mogao i mene usput povesti? – To bih, i to ću drage volje učiniti. – A pošto ćeš me usput povesti? – A za to je lako; platit ćete koju holbu vina na putu – Pa znaš što, kneže? Ne trebam ti ništa platiti; nego ja ću kad dođem u Osijek kupiti od tebe sve tvoje jabuke uz onakvu cijenu, kakva bude u Osijeku. – E pa dobro, to je još bolje; bar imadem sigurna kupca? A sad vi, dragi gospodine i prijatelju, pođite u ovu malu sobicu, pa ćemo malo večerati; moja će nam baba skuhati malo tarane na mlijeku; imade i suha mesa, a najt će se i koja čaša vina; pa kad se okrijepimo, onda morate ovdje prenoćiti, pa ćemo sutra uraniti i zajedno se k Osijeku otisnuti. Baš mi je drago! Sam vas je bog k meni nanio! ... Sutradan Šijaci s trgovcem Osječaninom uraniše–pred podne i odjuriše u Osijek. S djedom Mišom vozio se i njegov kupac, koji je 1. sebe iz velike neprilike iskopao; 2. Šijake pošteno nasamario; 3. badava se kući dovezao; 4. kod kuće ne samo od djeda Miše, nego i od svih Golobrdaca, sve dovezene jabuke kupio po osam forinti, jer to je bila onaj dan cijena na pijacu; a tri dana kašnje sve je opet rasprodao piljaricama u manje obroke, a dakako uz mnogo višu cijenu. Tako mu je suvišni put u Šijačku bar trostruko naknađen bio; jer je i proučio Šijake kao trgovce prodavaoće, a to nije ni rutina ni putina za pametna kupca.“¹³

¹² Ibid. pod 11, str. 11, 12.

¹³ Vilim Korajac, *Šijaci*, Novo pokoljenje, Zagreb, 1951., str. 33, 34.

Pisac komentira događaj s trgovcem jabukama ironičnom opaskom:

„Ej Šijače, teško šuši s vukom ratujući! Zaludu ti začina kad nije načina.“¹⁴

Kroz cijelu pripovijetku proteže se Korajčev humor kojim on dotiče svoje susjede, smije se njihovim slabostima, manama i shvaćanju života. Vrlo uspješno, a sve kako bi se pojačao dojam smiješnoga, Korajac ubacuje u tekst narodne mudrosti, a sam se pisac javlja digresijama na duhovit i pomalo ironičan način.¹⁵

Još jednog Požežanina možemo nazvati slavonskim smijačem: to je Josip Eugen Tomić. Tomić je bio vedar čovjek, a iz takve je obitelji i potjecao. Njegov je otac također bio veseljak koji je provodio dane pijuću s požeškim fratrima i činovnicima vino iz čabra.

Godine 1887. Josip Eugen Tomić objavljuje *Pošurice*. Čine ih novele u kojima je Tomić pokazao svoj smisao za humor koji je duboko ukorijenjen u njegovu slavonsku dušu. Autor je u predgovoru *Pošurica* zabilježio da su neke šaljive pripovijesti istinite te da je mladoj čitalačkoj publici želio otkriti i tu stranu stvarnog života. Tomićeve pripovijetke karakterizira blag dobroćudan humor.

U pripovijetci *Seoski kum* dojam smiješnoga postignut je kontrastom između dobrote pojedinca koju karakterizira ograničenost te lukave gramzive okoline. U pripovijetci *Fiškal Đuka* J. E. Tomić sjeća se svojeg oca, a u šest anegdota koje čine pripovijetku na duhovit način govori o vanjskom izgledu fiškala te nas kroz zgođe i nezgođe upoznaje s Đukinom neponovljivošću i dobroćudnošću. Tamo gdje se Đuka zatekao uvijek je bilo smijeha.

Humor je prisutan i u pripovijetci *Opančareva kći*. On se nalazi u pozadini bezbrojnih spletki koje čine fabulu. U središtu je ljubavni par Tomo i Marica čija ljubav, unatoč intrigama, završava sretno. Dojam smiješnoga pojačan je tipičnim požeškim govorom. Ono što daje osobit šarm ovoj pripovijetci jest inkorporiranje narodnih običaja u tekst te opis života u šijačkoj Požegi kada su djevojke išle po vodu na Fratovicu i, kako simpatično kaže Tomić, kada su žugale.

U pripovijetci *Krizma* pisac duhovito opisuje pripreme oko dočeka zagrebačkog biskupa Alagovića u malom slavonskom selu Skenderovci. U želji da budu posebni, upravitelj župe predložio je da biskupa dočekaju sakriveni u grmlje, a kad se povorka približi, zasvirat će prangija i iskočiti iz grmlja. Opis tog događaja i posljedice koje je imao kod čitatelja izazivaju grohotan smijeh, no i ovdje je Tomićev humor širok i dobroćudan, bez imalo poruge i ironije.

„Povorka stigla do skretaja i pojurila drumom naprama Skenderovcima. Kad su bili došli do poznatog nam mjesta, puče iza grma prangija, kao grom iz vedra neba; u isti čas iskoči na drum pred biskupov hitov golemi upravitelj mašući škropilom, za

¹⁴ Vilim Korajac, *Šijaci*, Novo pokoljenje, Zagreb, 1951., str. 28.

¹⁵ Upravo Dukat ovakvo piščevo uplitanje u fabulu ističe kao slabost kompozicije. (Usp. Dukat, Vladoje, *O našim humoristima: Antunu Nemčiću, Janku Jurkoviću i Vilimu Korajcu*, Zagreb, 1913.)

njim barjaktari s lepršecim barjacima i sva pobožna župa. U zao čas došlo to iznenađenje. Vatreni konji biskupovi, uplašeni od groma iz prangije i još više od mahanja škropilom i barjacima, trgnuli na stranu s druma, i kao mahniti poletjeli s biskupom niz livade skenderovačke. Nasta sveopći metež! Sve što je moglo potrčalo za biskupom, što na konjima, što pješke. Svaki čas se mislilo eno sada će se prevaliti kočija, tako je skakala po krtovinama i neravnoj površini livade.¹⁶

U pripovijetci *Šaljčina Frane* Tomić gradi tipičan lik slavonskog lakrdijaša koji pripada onom tipu ljudi koji u svemu vide šaljivu stranu, a smisao im je života zbijati šale. U opisima Franinih šala nailazimo na tragove rugalačkog humora.

Josip Eugen Tomić okušao se i u komedijama, no kao humorist mnogo je uspješniji u proznom nego u dramskom izrazu. Njegove komedije nisu životne, prazne su, u njima nema dovoljno humorističkih elemenata, a situacije koje su mogle biti komične nisu dovoljno iskorištene.

O Tomiću je zapisano da je bio životan čovjek¹⁷ i zaista – njegova životnost i vedrina osjeća se u prozi *Pošurica* i njegovih požeških priča „u kojima nisu prepoznatljivi samo lokaliteti i toponimi nego i autentični likovi dobroćudnih obrtnika, osebujnih veseljaka, glagoljivih majstorica i gospi, prepunih patrijahalne požeške atmosfere i nepresušnog šijačkog humora“.¹⁸

Naši slavonski smijači unose osvježenje u književnu produkciju druge polovice 19. st. Novost su na tadašnjoj književnoj sceni humoristički oblikovani likovi te posezanje u riznicu narodnoga blaga (narodni običaji, narodna šala, narodne mudrosti itd.). Humor, koji je sastavni dio tekstova koji su u ovom radu spomenuti, širok je i dobroćudan, baš kakva je priroda i narav Slavonca. U tekstovima Janka Jurkovića elementi usmene narodne književnosti neprestano su se susretali i prožimali s pisanom književnošću. Svojim opusom Jurković je nastojao potvrditi tezu da se izvor humora nalazi u duhu naroda. Smijeh koji izazivaju Korajčevi *Šijaci* dio je folklornog smijeha. Narodna poslovice upletena je u Korajčev tekst i on je njome nadopunjavao vlastite misli te se njome koristio kako bi pojačao kod čitatelja humoristički dojam. Dobroćudan šijački humor dobiva kod Korajca peckavu, satiričnu notu. Pripovijetke Josipa Eugena Tomića primjer su koherentnosti usmene narodne i pisane književnosti. Tomić uvodi narodne običaje u tekstove te prpošan, vedar humor svojega slavonskog zavičaja.

Šala je nedjeljiv dio duha slavonskoga čovjeka i sastavni dio njegova života. Ovaj je rad to još jednom potvrdio, kao i činjenicu prožimanja usmene i pisane književnosti na tlu Slavonije.

¹⁶ J. E. Tomić: *Pošurice, Krizma*, Zagreb, str. 95.

¹⁷ Usp. *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 4, Liber, Zagreb, 1987.

¹⁸ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1997., str. 141.

Literatura

- Bergson, Henri (1958.), *O smijehu i značenju smiješnoga*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Dukat, Vladoje (1913.), *O našim humoristima: Antunu Nemčiću, Janku Jurkoviću i Vili-
mu Korajcu*. Zagreb.
- Frangeš, Ivo (1987.), *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Matice
hrvatske; Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Jelčić, Dubravko (1977.), *Vallis aurea*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Jelčić, Dubravko (1997.), *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Naklada Pavičić.
- Jurković, Janko (1869.), *O narodnom komusu*. Zagreb: JAZU, knjiga 9.
- Jurković, Janko (1878.), *Dramatička djela*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Jurković, Janko (1926.), *Izabrane komedije*, Zagreb: Društvo hrvatskih srednjoškolskih
profesora.
- Korajac, Vilim (1951.), *Šijaci*. Zagreb: Novo pokoljenje.
- Kempf, Julije (1910.), *Požega*, Požega: Hrvatske knjižare i tiskare.
- Ogrizović, Milan (1917.), *Hrvatski pripovjedači: August Šenoa, Josip Eugen Tomić, Ante
Kovačić*. Zagreb: 3. izdanje.
- Prosperov Novak, Slobodan (2004.), *Povijest hrvatske književnosti*. Split: Marijan tisak.
- Stojanović, Mijat (1867.), *Pučke pripovijedke i pjesme*. Zagreb.
- Šicel, Miroslav (2004.), *Povijest hrvatske književnosti XIX. st.* Zagreb: Naklada Ljevak.
- Tomić, Josip, Eugen (1887.), *Pošurice, pripovijesti*. Zagreb: Matica hrvatska.

Slavonian Type of Humour in Texts by J. Jurković, J. E. Tomić and V. Korajac

Summary

Slavonia, the area with benign human, whom mentality is a tendency towards laughter and joke, which sometimes can be lascivious and sometimes derisive. Original Slavonian humour wore somewhere deeply inside themselves Janko Jurković, Josip Eugen Tomić and Vilim Korajac, and they interwove it into their texts and thus confirm continuous permeation of oral and written literature. The presentation will analyze the selected works of Janko Jurković, Josip Eugen Tomić and Vilim Korajac with regard to the typical characters, themes and motifs, and it will also analyze similarities and differences with the corpus of oral folk literature.

Joke is an integral part of life and it is an indivisible part of the Slavonian human, and the Slavonian humour is broad and good-natured. This presentation attempts to once again confirm the fact of blending of oral and written literature on the ground of Slavonia.

Keywords: joke; Slavonian humour; J. Jurković; J. E. Tomić; V. Korajac; oral folk literature; written literature.

Dr. sc. Vesna Vlašić
Županijska 7, 34000 Požega
vesna.vlasic@pszupanija.hr

